

Актуальність проблеми:

Головною метою сучасної системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, яка здатна до соціальної та психологічної адаптації в сучасному світі. Особистості творчої, всебічно розвинутої, здатної знайти своє місце в житті. Проблема становлення особистості та життєвої компетентності учнів є однією з найважливіших на сучасному етапі розвитку суспільства, для якого характерні нестабільність, соціально – економічні проблеми, ігнорування духовних цінностей. Сучасні діти, які виховуються в умовах розвиненого інформаційного середовища, розбудови демократичного суспільства, є вільнішими в поведінці, потребують вищого ступеню свободи, поваги. Головне завдання школи – не просто озброїти дитину багажем знань, а підготувати її до самостійного життя. Суспільство очікує від сучасної школи громадянина з цілісними особистісними рисами, високим рівнем соціальної активності, з навичками перспективного бачення проблем та життєтворчості. Навчання та виховання – це процес, що триває протягом всього життя людини. В цьому процесі приймають участь всі, з ким зустрілася людина на життєвому шляху, від кожного з них вона взяла якусь часточку життєвого досвіду.

Кожна дитина повинна навчитися самостійно визначати свою мету, розуміти неповторність і своєрідність власного життя. Саме тому не можна залишати дитину наодинці зі своїми внутрішніми конфліктами і морально-етичними проблемами вибору. **В основі справжнього гуманістичного виховання закладена систематична допомога дітям у розв'язанні внутрішніх суперечностей і подоланні труднощів.** Розв'язання проблеми потребує співпраці, взаєморозуміння, взаємодопомоги, довіри одне до одного всіх учасників навчально-виховного процесу. Впровадження в практику роботи школи досвіду особистісно-зорієнтованих підходів вимагає використання досягнень психолого-педагогічної науки та надання адресної допомоги учням, батькам, педагогічним працівникам.

Я ставлю за мету не лише розкрити проблеми соціалізації девіантного підлітка, а звернути увагу на те, які внутрішні психологічні труднощі переживає дитина, коли зовні ми бачимо небажання вчитися, демонстративність поведінки, ізольованість в класному колективі, зухвальство, брутальність, грубість та нетактовність по відношенню до дорослих тощо. **Небезпечність таких поведінкових порушень полягає в тому, що при несвоєчасній їх корекції може відбутись так звана фіксація, яка накладе відбиток на все подальше життя особистості, що негативно позначиться на процесах соціалізації молоді людини в суспільстві.**

Поняття «соціалізація» є більш широким, ніж поняття «освіта» та «виховання». Освіта передбачає передачу певних знань, умінь, навичок. Виховання – це система цілеспрямованих, свідомих дій, метою яких є формування у людини бажаних особистісних якостей та навичок поведінки. Поняття «соціалізація» включає і освіту, і виховання, а також усю сукупність стихійних, ніким не запланованих впливів на особистість.

Відрив соціального виховання від навчання, підхід до них як до двох ізольованих процесів, погляд на соціальне виховання як на другорядну діяльність, що супроводжує навчання, недостатній рівень підготовки педагогів до роботи з девіантними підлітками – все це призвело до того, що система попередження і подолання девіантності підлітків не відповідає завданням сьогодення і, як наслідок, втратила здатність протистояти негативним явищам в шкільному середовищі.

Основними інститутами соціалізації є сім'я, система освіти, мала соціальна група (друзі, однолітки, формальні та неформальні групи). Безперечно, найбільш впливовим інститутом попри всі суспільні негаразди залишається сім'я. Конкурувати з сім'єю, особливо на ранніх етапах становлення особистості, не може жодна суспільна або державна виховна установа, якою б бездоганною вона б не була. Як правило, кожне наступне покоління в межах сім'ї, найважливішого

інституту соціалізації, отримує систему цінностей своїх батьків, їхні психологічні та моральні якості. В сім'ї дитина має отримати пораду та емоційну підтримку. Але здебільшого сім'я для девіантного підлітка – це джерело емоційних негараздів, які підштовхують дитину до самотності, непотрібності, невпевненості в собі, в своєму майбутньому. Погіршення соціальної ситуації за останні роки призвело до збільшення кількості дітей, що живуть у винятково складних соціальних умовах та життєвих ситуаціях.

Суспільство зіштовхнулось з проблемою, коли безпосередні суб'єкти соціалізації (батьки) перебувають у дезадаптивному стані. Засвоєна ними система цінностей та норми поведінки відстають від реального рівня суспільних відносин. Докорінна зміна суспільних відносин, відсутність чіткої програми реорганізації суспільства призвели до затяжної економічної, політичної та соціальної кризи. На цьому фоні порушується взаємодія основних інститутів соціалізації - сім'ї і школи.

Школа – це модель суспільства в мініатюрі, яка відтворює систему основних цінностей. Стиль взаєностосунків з учителем та в колективі однолітків формує в підлітків систему ціннісних орієнтацій, навички взаємодії в групі тощо. Що відбувається з дитиною, яка не отримує емоційної підтримки ні в сім'ї, ні в школі, в якій порушені стосунки з батьками, однокласниками, вчителями? Неповноцінне емоційне життя активізує потребу в близьких стосунках на емоційному рівні. Девіантний підліток не може включитись самостійно без підтримки та психологічної і педагогічної корекції до колективу, тому буде намагатись включитись до неформальних груп ровесників і якнайшвидше засвоїти групові норми ідентичності.

Таким чином, дефекти соціалізації призводять до несприятливого формування особистості, кінцевим результатом якого є схильність до девіантної поведінки, пошук відповідних ситуацій і навіть створення умов, сприятливих для її прояву.

Характерні соціальні ролі девіантних підлітків – це «клоун - весельчак», «козел - відбувайло», «тінь» та ін. Рідко, але трапляється, девіантний підліток бере на себе роль неформального лідера на противагу класному керівнику – ви це знаєте з власного досвіду. Але, зазвичай, це ізольовані або відторгнені колективом діти. Девіантні підлітки «важкі» як для себе, так і для дорослих, які з ними працюють. Часто такі діти «мігрують» із школи в школу, так і не знайшовши свого місця у колективі. Але давайте сьогодні відчуємо відповідальність за подальшу долю цих дітей. Що чекає на цих дітей в майбутньому, якщо в їхньому житті не з'явиться значимий дорослий?

Подивіться, будь ласка, на ось ці психологічні малюнки (Мал.1), автором яких є чотирнадцятирічний підліток, в якого спостерігається девіантна поведінка. Я прокоментую деякі з них.

Рисунок 1: Я мрію, щоб батьки дозволили в моїй кімнаті пофарбувати стелю в голубий колір і намалювати зорі золотою фарбою. Рисунок 2: Думаю, що якби я був ось таким крутим пацаном, який може ризикувати і відчувати екстрим, мене б у класі поважали б. Рисунок 6: А це я йду по кактусах. Мені боляче. Кактуси – це образи, зневага, яку я відчуваю кожного дня в класі. Тому я не люблю школу. Рисунок 7: Це я сам. Чорний квадрат – це мої думки. Я змушений посміхатись, буваю навіть клоуном, але мені від цього не легше. Рисунок 8: А це я в класі. Я роблю те, чого не хочу робити. Але ось так відчуваю, як мені хлопці наказують - роби так, роби це. І я роблю. Бо як не робитиму, то вони зі мною не будуть спілкуватися. Рисунок 9: А таким би я хотів би бути. Як батько. Сильним і «товстошкурим», як слон. Тато ніколи не засмучується. Він впевнений у собі. Тільки я йому вже не треба. Коли я був маленьким, то він грався зі мною. Рисунок 11: А тепер в мене є безліч питань, на які я не знаю відповіді, але мені ніхто не радить запитує, як я живу.

Мал. 1

Давайте разом задумаємось над тим як довго йтиме цейхлопчик по «кактусах»? Що чекає його в кінці «кактусової» доріжки ? Як реалізується потреба в екстримі і азарті, коли дитина стане старшою? Чи знайде дитина відповіді на свої запитання ? Де знайде і в кого? Чи отримає дитина емоційну підтримку? В кого? Як складеться її майбутнє, якщо наказувати що їй робити будуть люди з деструктивною поведінкою?

Зробимо висновки.Отже, психологічний супровід девіантних підлітків здійснюється при безпосередній взаємодії психолога з учнями, так і опосередковано, через вчителів, батьків, інших значимих дорослих. Учителі, адміністрація школи, психолог співпрацюють, вибудовуючи єдину стратегію цілеспрямованого психолога – педагогічного супроводу девіантного підлітка протягом його навчання в школі; важливо розуміти внутрішні чинники, що призводять до девіантної поведінки; дорослий сам повинен бути зразком для підлітка: як вирішувати конфлікти, як взаємодіяти діалогічно, а не маніпулювати; як спілкуватись, не знецінюючи партнера по спілкуванню.

Від особистісного потенціалу вчителя, професійної компетентності, навичок та переконань, поглядів на життя залежить те, яким буде наше суспільство у майбутньому. Адже учні переймають від педагога не тільки манеру поведінки, а й уявлення про цінності, переконання, філософію життя.

Список використаної літератури:

1. Моїсеєнко К.М. Соціалізація особистості в умовах змін. - Шкільному психологу. Усе для роботи. № 6, 2009 р. стр. 2 -4.
2. Туріщева Л.В. Особливості роботи з девіантними дітьми. - Шкільному психологу. Усе для роботи. № 2, 2009 р. стр. 2 -6.
3. Страцинська І.А. Особливості роботи з девіантними дітьми. - Шкільному психологу. Усе для роботи. № 1, 2009 р. стр. 9 -12.
4. А.М. Ткаченко. Психологічний супровід і підтримка підлітків у процесі самопізнання і самореалізації. Шкільному психологу. Усе для роботи. -№ 1, 2009 р. стр. 9 -12.